

С.І. КУЗНЕЦОВ, Ф.М. ЛЕВОН, П.А. МОРОЗ, Л.І. ПАРХОМЕНКО

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України
Україна, 01014 м. Київ, вул. Тімірязєвська, 1

ПРОФЕСОР М.А. КОХНО — ВИДАТНИЙ ВЧЕНИЙ-ДЕНДРОЛОГ

Наведено біографічні дані та основні етапи наукової і трудової діяльності професора М.А. Кохно, його вклад у розвиток НБС ім. М.М. Гришка НАН України.

М. А. Кохно

Микола Арсенійович Кохно народився 28 листопада 1923 р. у с. Лебедин Шполянського району Черкаської області в родині агронома. Ветеран Великої Вітчизняної війни, воював у складі 1-го Українського

фронту. Закінчив війну командиром мінометного відділення. Нагороджений орденами Слави 2- і 3-го ступеня, Вітчизняної війни 1-го ступеня, медалями "За отвагу", "За взятіє Берлина", "За освобождение Праги" та ін.

З лав Радянської Армії М.А. Кохно був демобілізований у 1947 р., того ж року вступив до Київського лісогосподарського інституту. У 1951 р. закінчив інститут з відзнакою і був направлений на роботу до "Агророліспроєкту".

У 1952 р. Микола Арсенійович вступив до аспірантури Інституту лісу АН УРСР. Під керівництвом академіка П.С. Погребняка він написав і захистив кандидатську дисертацію на тему "Лесоводственные свойства кленов и их роль как пород подгона и второго яруса в Лесостепи УССР" [1]. По закінченні аспірантури працював молодшим науковим співробітником в Інституті лісу АН УРСР, а пізніше — завідувачем відділу Закарпатської лісової дослідної станції (м. Мукачеве).

Починаючи з квітня 1957 р., впродовж понад 50 років М.А. Кохно працював у Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка (НБС) НАН України — спочатку молодшим, потім старшим науковим співробітником, вченим секретарем, заступником директора з наукової роботи, з 1975 по 1988 р. — завідувачем відділу дендрології та паркознавства. По досягненні 65-річного віку згідно з діючим у ті роки в АН УРСР регламентом Миколу Арсенійовича було звільнено з посади завідувача відділу і переведено

на посаду провідного, а потім головного наукового співробітника, яку він обіймав до останнього дня свого життя.

Під науковим керівництвом професора М.А. Кохна проведено дендрологічні дослідження всієї території України, вперше вивчено таксономічний склад культивованих деревних рослин, виявлено осередки їхньої інтродукції, досліджено біологічні особливості основних видів деревних рослин у культурі. Результати цих досліджень викладено в низці фундаментальних наукових праць і впроваджено у виробництво в ряді міст України. Вони експонувались на виставках досягнень народного господарства СРСР і УРСР.

Микола Арсенійович опублікував 182 наукові праці, зокрема 13 монографій з

теоретичних і практичних питань інтродукції деревних рослин [2–14].

Очолити відділ дендрології, він виявив великий організаційний талант. Ці роки були відмічені творчим і якісним ростом колективу відділу. Успішно захистили кандидатські дисертації 6 співробітників відділу.

Дослідження з інтродукції деревних рослин у відділі дендрології були спрямовані на вивчення біоекологічних особливостей деревних інтродуцентів, розробку способів їхнього розмноження, створення дендрологічних колекцій. Микола Арсенійович зробив вагомий внесок у ці дослідження. Він зібрав найбільшу в Україні і колишньому СРСР колекцію кленів світової флори і став знавцем роду клен не лише в Україні, а й за її межами.

М.А. Кохно з колегами в день його 80-річчя

Під керівництвом Миколи Арсенійовича було підготовлено і опубліковано дві колективні монографії. Дендрарій НБС у цей період був одним із кращих в Україні і СРСР. За сумлінну й енергійну працю та вагомий внесок у розвиток дендрарію Ботанічного саду, в інтродукцію деревних рослин та підготовку наукових кадрів Президія АН УРСР нагородила М.А. Кохна Почесною грамотою.

У 1981 р. М.А. Кохно захистив докторську дисертацію на тему "Эколого-биологические основы интродукции видов клена на Украине". У 1985 р. йому присвоєно звання професора зі спеціальності "ботаніка".

У 1982 р. М.А. Кохно взяв участь у радянсько-американській ботанічній експедиції у південно-східні штати США — Північну Кароліну, Теннесі та Джорджію. Під час експедиційних досліджень було зібрано багатий гербарій деревних рослин та оцінено перспективи інтродукції в Україну багатьох нових видів дерев і кущів, досліджених в експедиції. М.А. Кохно привіз гербарій понад 200 видів рідкісних деревних рослин [18].

Інтенсивний розвиток робіт з озеленення міст, створення нових парків, поліпшення декоративності існуючих міських насаджень, відновлення старовинних ландшафтних парків потребувало активної участі дендрологів. У зв'язку з цим під керівництвом професора М.А. Кохна вперше було виконано дослідницькі роботи з експериментальної розробки прийомів реконструкції паркових композицій у дендрологічних заповідниках Академії наук України. Під час досліджень ретельно вивчено паркові композиції, проведено дендрохронологічний аналіз деревної рослинності. Внаслідок цього розроблено методичні рекомендації з реконструкції паркових насаджень, технологічні схеми реконструкції цих насаджень, класифікацію реконструктивних рубок та практичні прийоми цих рубок.

На основі результатів досліджень виконано експериментальні, а потім і господарські реконструктивні роботи з відновлення

основних паркових ландшафтів і композицій у дендрологічних парках "Олександрія" (м. Біла Церква, Київська обл.), "Софіївка" (м. Умань, Черкаська обл.), "Тростянець" (с. Тростянець, Чернігівська обл.).

У зв'язку з інтенсивним ростом міст збільшилися масштаби зеленого будівництва в них. Тому актуальним завданням стала розробка наукових основ сучасного зеленого будівництва, питань озеленення міст, поліпшення умов міського середовища за допомогою зелених насаджень. У 1975–1979 рр. співробітники відділу під керівництвом Миколи Арсенійовича розробили асортимент деревних і кущових рослин та методи реконструкції міських насаджень у містах Полісся і Лесостепу України. В результаті багаторічних експедицій під його керівництвом було досліджено всі осередки інтродукції і культури декоративних деревних рослин, вперше вивчено видовий і формовий склад декоративних міських насаджень у всіх обласних центрах і великих містах України, а також композиційну будову насаджень, їхній стан, оцінено стійкість видів дерев і кущів у міських умовах, їхню репродуктивну здатність.

За результатами цих досліджень розроблено рекомендації щодо створення типових дендрологічних проектів центральних парків в обласних центрах України, поліпшення декоративності і довговічності насаджень шляхом їх реконструкції і раціональних способів догляду, масового розмноження в культурі. Матеріали досліджень опубліковано в монографії "Деревья и кустарники декоративных городских насаждений Полесья и Лесостепи УССР" [4]. Одночасно з вирішенням прикладних завдань розроблено теоретичні положення з інтродукції деревних рослин, зокрема щодо оцінки наслідків інтродукції та акліматизації. Це дало змогу більш об'єктивно оцінити наслідки інтродукційного та акліматизаційного процесів.

На основі розроблених у відділі дендрології методичних рекомендацій реконструйовано насадження Центрального парку

М.А. Кохно разом із співробітниками ЦРБС у день 40-річчя Перемоги

культури і відпочинку ім. Т.Г. Шевченка в м. Рівне, масово розмножені інтродуценти в радгоспах "Декоративні культури" в Кременчуці, Дніпропетровську, Києві, створено клонові насінневі плантації інтродуцентів у Фастівському держлісгоспі (Київська обл.).

Враховуючи провідну роль ботанічних садів в інтродукції рослин, пропаганді ботанічних і природоохоронних знань серед населення, а також їх значний науковий і практичний вклад у зелене будівництво, відділ дендрології під керівництвом професора М.А. Кохна запропонував і за завданням Ради Міністрів України організував дослідження з розробки будівництва ботанічних садів і парків в Україні. В результаті було розроблено їхню класифікацію, визначено функціональні відмінності різних категорій ботанічних садів і парків, розроблено типові архітектурно-планувальні рішення при створенні загальноміських ботанічних садів, визначено напрям науково-просвітницької і природоохоронної роботи і

спеціалізацію новостворюваних у всіх фізико-географічних зонах і областях України ботанічних садів.

У 1980–1984 рр. під керівництвом М.А. Кохна проведено дослідження з вивчення аборигенних і інтродукованих декоративних деревних рослин культурної флори України та визначено шляхи і методи їхнього використання.

Проведено ботанічну інвентаризацію сучасного складу культурної дендрофлори України, узагальнено нові відомості про продуктивність і стійкість культивованих видів деревних рослин та розроблено рекомендації з раціонального використання окремих видів дерев і кущів. Матеріали досліджень були опубліковані в двотомній монографії "Деревья и кустарники, культивируемые в Украинской ССР" за науковою редакцією М.А. Кохна [6].

Професор М.А. Кохно багато працював у галузі розробки теоретичних основ інтродукції деревних рослин. Результати своїх

багаторічних досліджень він підсумував у праці "Теоретические основы и опыт интродукции древесных растений в Украине" (разом з О.М. Курдюком), яка викликала великий інтерес у спеціалістів в Україні і за її межами [8]. Микола Арсенійович провів аналіз теорії інтродукції і акліматизації деревних рослин, розробив принципи підбору аналогів та знайшов світові аналоги природних регіонів України, запропонував етапи інтродукції деревних рослин та інтродукційне районування України, розглянув інтродукцію деревних рослин на території України в історичному аспекті. Фактично в цій праці підсумовано та глибоко проаналізовано всі теоретичні надбання інтродукції декоративних деревних рослин у ХХ ст.

Під керівництвом професора М.А. Кохна співробітники відділу дендрології впроваджували результати своїх досліджень у народне господарство України, а також інші країни. Це Київ (Дніпровський зеленбуд, Святошинське лісопаркове господарство, Київський міськзеленбуд, Київський обласний розсадник, Інститут органічної хімії, "Косий капонір"), Харків (міськзеленбуд), Черкаси (облзеленбуд), Дніпропетровськ (радгосп "Декоративні культури", держуніверситет, Дніпропетровське РБУ зеленого будівництва), Луганськ (завод содових акумуляторів), Біла Церква (міське РБУ зеленого будівництва), Кременчук (радгосп "Декоративні культури"), Фастів (держлісгосп), Боярка (лісова дослідна станція), Москва (комбінат декоративного садівництва), Очамчир (Абхазька лісова дослідна станція), Холм, Новгородська обл. (районне відділення Всеросійського товариства охорони природи).

Співробітники відділу консультували з різних питань культури деревних рослин, передавали посадковий матеріал, насіння, живці підприємствам зеленого будівництва та лісового господарства.

Важливе значення для культури деревних рослин в Україні мають виконані під керівництвом М.А. Кохна дослідження з

вивчення біологічних особливостей насіння інтродукованих в Україні дерев і кущів. Було покладено початок розробці наукових основ насінництва інтродуцентів. Матеріали цих досліджень викладено в монографії "Плоды и семена деревьев и кустарников, культивируемых в Украинской ССР" за редакцією професора М.А. Кохна [10], яка швидко стала бібліографічною рідкістю.

До кола наукових інтересів М.А. Кохна входило також вивчення внутрішньовидової різноманітності деревних інтродуцентів, що відкривало нові можливості для добору цінних форм для культури. Таке дослідження було виконано колективом відділу дендрології під керівництвом Миколи Арсенійовича. В результаті виявлено значну кількість фенотипічних і фенологічних форм інтродукованих дерев і кущів з багатьох родин, раніше не відомих в Україні.

Результати цих досліджень викладено в колективній монографії "Внутрішньовидова мінливість і формава різноманітність інтродукованих в Україні дерев і кущів" [11] за редакцією Миколи Арсенійовича. Ця робота досі не має аналогів у країнах СНД.

Починаючи з 1995 р. основну увагу професор М.А. Кохно зосередив на підготовці фундаментальної монографії "Дендрофлора України. Дикорослі та культивовані дерева і кущі" [12, 14, 15], в якій зібрано багатий фактичний матеріал про аборигенні та інтродуковані дерева й кущі сучасної дендрофлори України. Йому вдалося залучити до цієї роботи кращих спеціалістів, ботаніків, знавців дендрофлори України. Наукова редакція всіх трьох томів здійснена професором М.А. Кохном (3-го тому — спільно з Н.М. Трофименко).

Досить успішною була науково-педагогічна робота, якою М.А. Кохно активно займався з 1965 р., керуючи підготовкою аспірантів і здобувачів. Під його науковим керівництвом було підготовлено 18 кандидатів наук та 2 доктори наук. Один з його учнів — член-кореспондент НАН України І.С. Косенко очолює дендропарк "Софіївка",

який став всесвітньо відомим науковим, науково-освітнім та природоохоронним закладом. Доктор сільськогосподарських наук професор Ф.М. Левон працює провідним науковим співробітником у відділі дендрології та паркознавства НБС ім. М.М. Гришка, є науковим керівником урбоекотологічних досліджень, автором та співавтором відомих монографій [22, 23], підготував 4 кандидатів наук. Кандидат біологічних наук В.Ф. Опанасенко очолює Ботанічний сад Дніпропетровського університету імені Олеся Гончара. Кандидати біологічних наук В.К. Горб, Л.І. Пархоменко, Н.М. Трофименко працюють у відділі дендрології та паркознавства НБС ім. М.М.Гришка, О.В. Білик, Г.І. Музика — у дендропарку "Софіївка", Г.Д. Манжуловська — у Кишиневі (Молдова), В.В. Шестопалова — у Воронежі (Росія), В.Т. Харчишин — у Житомирі, В.Г. Козлов — в Умані, О.О. Ткачук — у Ботсаду ім. акад. О.В. Фоміна (Київ).

За 50-річний період роботи в НБС ім. М.М. Гришка М.А. Кохно виявив себе як ініціативний і широко ерудований вчений. Його наукові дослідження присвячені теоретичним і прикладним питанням інтродукції деревних рослин та зеленого будівництва, екології деяких інтродукованих видів дерев і кущів, дендрохронології, морфології плодів і насіння деревних рослин, внутрішньовидової мінливості окремих видів дерев і кущів, реконструкції паркових насаджень, охороні рідкісних видів деревних рослин.

Професор М.А. Кохно був активним учасником усіх міжнародних дендрологічних конгресів, що відбулися в останні 30 років ХХ ст. Як дендролог, професор М.А. Кохно добре відомий своїм колегам в Україні та в країнах СНД, а також у США, Канаді, Великій Британії, Німеччині, Угорщині, Чехії, Словаччині, Польщі, Фінляндії, Литві, Латвії, Естонії, з якими він підтримував постійні наукові зв'язки. Він був членом Міжнародного дендрологічного товариства (Велика Британія).

М.А. Кохно брав активну участь у громадському житті. Тривалий час був незмінним заступником голови Ради ботанічних садів України і Молдавії, членом Спеціалізованої ради з захисту дисертацій, редколегії журналу "Інтродукція рослин". Велику роботу проводив як науковий редактор і рецензент. За його науковим редагуванням опубліковано понад 39 монографій, наукових збірників.

Як учений і громадянин Микола Арсенійович був принциповим і водночас чуйним до своїх колег, доброю, щедрою і порядною людиною, за що користувався заслуженим авторитетом у колективі, любов'ю і повагою друзів, колег по роботі.

3 листопада 2007 р. Микола Арсенійович раптово помер.

М.А. Кохно у ботанічній науці відомий як авторитетний знавець дендрофлори, "патріарх" дендрології, так його величали ще за життя. Його 50-річна наукова діяльність отримала визнання широкої наукової громадськості і водночас, на жаль, залишилася непоміченою державою.

Світла пам'ять про М.А. Кохна — вченого, чудову людину назавжди залишиться з нами, а його наукові праці стануть у пригоді багатьом поколінням ботаніків, дендрологів, лісівників, озеленювачів.

1. Кохно Н.А. Лесоводственные свойства кленов и их роль как пород подгона и второго яруса в Лесостепи УССР: Автореф. дис. ... канд. с.-х. наук. — К., 1958. — 18 с.

2. Кохно М.А. Клены лесостепных дубров Украины. — К.: Вид-во АН УРСР, 1962. — 51 с.

3. Кохно М.А. Интродукция кленов на Украине. — К.: Наук. думка, 1968. — 171 с.

4. Кохно Н.А., Чуприна П.Я., Цицяляк Г.П. и др. Деревья и кустарники декоративных городских насаждений Полесья и Лесостепи УССР / Под ред. Н.А. Кохно. — К.: Наук. думка, 1980. — 236 с.

5. Кохно Н.А. Клены Украины. — К.: Наук. думка, 1982. — 184 с.

6. Кохно Н.А., Каплуненко Н.Ф., Минченко Н.Ф. и др. Деревья и кустарники, культивируемые в Украинской ССР. Покрытосеменные // Под общ. ред. Н.А. Кохно. — К.: Наук. думка, 1986. — 720 с.

7. Кохно Н.А., Курдюк А.М., Каплуненко Н.Ф. и др. Каталог деревьев и кустарников ботанических садов УССР / Под ред. Н.А. Кохно. — К.: Наук. думка, 1987. — 72 с.

8. Кохно Н.А., Курдюк А.М. Теоретические основы и опыт интродукции древесных растений в Украине. — К.: Наук. думка, 1994. — 186 с.

9. Кохно Н.А., Афанасьева Е.В., Булах П.Е. и др. Каталог растений Центрального ботанического сада им. Н.Н. Гришко / Под ред. Н.А. Кохно. — К.: Наук. думка, 1997. — 436 с.

10. Кохно Н.А., Курдюк А.М., Дудик Н.М. и др. Плоды и семена деревьев и кустарников, культивируемых в Украинской ССР / Под ред. Н.А. Кохно. — К.: Наук. думка, 1991. — 320 с.

11. Кохно М.А., Пархоменко Л.І., Трофименко Н.М. та ін. Внутрішньовидова мінливість і форма різноманітність інтродукованих в Україні дерев та кущів / За ред. М.А. Кохна. — К.: ДРНТІ, 2001. — 576 с.

12. Кохно М.А., Гордієнко В.І., Захаренко Г.С. та ін. Дендрофлора України. Дикорослі та культивовані дерева й кущі. Голонасінні / За ред. М.А. Кохна та С.І. Кузнецова. — К.: Вища шк., 2001. — 207 с.

13. Кохно М.А. Каталог дендрофлори України. — К.: Фітосоціоцентр, 2001. — 72 с.

14. Кохно М.А., Пархоменко Л.І., Зарубенко А.У. та ін. Дендрофлора України. Дикорослі та культивовані дерева й кущі. Покритонасінні. Ч. I / За ред. М.А. Кохна. — К.: Фітосоціоцентр, 2003. — 485 с.

15. Кохно М.А., Трофименко Н.М., Пархоменко Л.І. та ін. Дендрофлора України. Дикорослі та культивовані дерева й кущі. Покритонасінні. Ч. II / За ред. М.А. Кохна та Н.М. Трофименко. — К.: Фітосоціоцентр, 2005. — 716 с.

16. Кохно Н.А. Дендрофлора городов Украины // *Folia dendrologica*. — 1983. — N 10. — С. 177–205.

17. Кохно Н.А. Эколого-биологические основы интродукции кленов на Украине: Автореф. дис. ... д-ра биол. наук. — К., 1981. — 55 с.

18. Кохно М.А. Радянсько-американська експедиція в південно-східну частину США // Укр. ботан. журн. — 1983. — 40, № 6. — С. 103–104.

19. Кохно М.А., Кузнецов С.І. Методичні рекомендації щодо добору дерев та кущів для інтродукції в Україні. — К.: Фітосоціоцентр, 2005. — 48 с.

20. Кохно М.А., Кузнецов С.І., Левон Ф.М. Внесок відділу дендрології та паркознавства у вивчення дендрофлори України і поліпшення довкілля // Інтродукція рослин. — 2005. — № 3. — С. 18–25.

21. Кохно М.А. Історія інтродукції деревних рослин в Україні (короткий нарис) / За ред. проф. С.І. Кузнецова. — К.: Фітосоціоцентр, 2007. — 67 с.

22. Дерев'янюк В.М., Левон Ф.М. Гледичія на півдні України: Монографія. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — 148 с.

23. Левон Ф.М. Зелені насадження в антропогенно трансформованому середовищі: Монографія. — К.: ННЦ ІАЕ, 2008. — 364 с.

С.І. Кузнецов, Ф.М. Левон,
П.А. Мороз, Л.І. Пархоменко

Национальный ботанический сад им. Н.Н. Гришко
НАН Украины, Украина, г. Киев

ПРОФЕСОР НА. КОХНО —
ВЫДАЮЩИЙСЯ УЧЕНЫЙ-ДЕНДРОЛОГ

Приведены биографические данные и основные этапы научной и трудовой деятельности профессора Н.А. Кохно, его вклад в развитие НБС им. Н.Н. Гришко НАН Украины.

S.I. Kuznetsov, F.M. Levon, P.A. Moroz,
L.I. Parkhomenko

M.M. Gryshko National Botanical Gardens,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

PROFESSOR M.A. KOKHNO —
THE OUTSTANDING SCIENTIST
AND DENDROLOGIST

Biographic data and main stages of scientific and labour activity of professor M.A. Kokhno are cited. His contribution to the development of M.M. Gryshko National Botanical Gardens is described.